

ТИПОЛОГІЗАЦІЯ ПРИНЦИПІВ ДЕРЖАВНОГО РЕГУЛЮВАННЯ ОБОРОТУ ВІРТУАЛЬНИХ АКТИВІВ

Цукан С.В.,

*аспірант кафедри фундаментальної юриспруденції
та конституційного права*

Навчально-наукового інституту права

Сумського державного університету

ORCID: 0009-0003-2306-5704

Цукан С.В. Типологізація принципів державного регулювання обороту віртуальних активів.

Віртуальні активи стали важливим елементом фінансових ринків, але їх правовий статус, регулювання та інтеграція в економічну систему викликають численні дискусії. Однією з ключових проблем є відсутність уніфікованого підходу до регулювання обороту віртуальних активів на національному та міжнародному рівнях. Це спричиняє правову невизначеність, що у свою чергу, створює ризики як для учасників ринку, так і для економіки в цілому. З огляду на це, набувають актуальності питання дослідження типологізації принципів державного регулювання обороту віртуальних активів.

У статті проаналізовано поняття «типологізації» та виокремлено її ознаки. Розглянуто підходи до розуміння даного терміну окремими науковцями.

Визначено, що виділення системи принципів обороту віртуальних активів пов'язано зі специфікою правової природи віртуальних активів та вимог до функціонування суб'єктів, що забезпечують їх обіг.

Розглянуто підхід за якого система принципів забезпечення обігу віртуальних активів складається із: 1) загальних принципів функціонування суб'єктів владних повноважень; 2) спеціальних принципів використання віртуальних активів в публічному секторі; 3) принципів обігу віртуальних активів.

Виокремлено групу принципів, що закріплені у статті 14 Закону України «Про віртуальні активи», зокрема: доцільність, адекватність, ефективність, збалансованість, передбачуваність, прозорість та врахування громадської думки.

Визначено принципи, які спрямовані на забезпечення державного регулювання сегменту оподаткування операцій з віртуальними активами.

Зауважено, що позитивна результативність державного регулювання обороту віртуальних активів не можлива без належного та ефективного функціонування системи державного фінансового контролю, що можливо за умов послідовної реалізації певних принципів у діяльності контролюючих органів.

Сформульовано висновок, що аналіз типологізації та формування системи принципів обороту віртуальних активів як сукупності відправних начал та основоположних засад є надзвичайно важливим для подальшого нормативно-правового та державного регулювання зазначеної сфери.

Ключові слова: типологізація, принцип, віртуальні активи, державне регулювання, регулювання обороту віртуальних активів.

Tsukan S.V. Typology of the principles of state regulation of the turnover of virtual assets.

Virtual assets have become an important element of financial markets, but their legal status, regulation and integration into the economic system are subject to much debate. One of the key problems is the lack of a unified approach to regulating the circulation of virtual assets at the national and international levels. This causes legal uncertainty, which in turn creates risks for both market participants and the economy as a whole. In view of this, it is important to study the typology of the principles of state regulation of the circulation of virtual assets.

The article analyzes the concept of «typology» and identifies its features. The approaches to understanding this term by individual scientists are considered.

It has been determined that the allocation of a system of principles for the circulation of virtual assets is related to the specifics of the legal nature of virtual assets and the requirements for the functioning of entities that ensure their circulation.

An approach is considered in which the system of principles for ensuring the circulation of virtual assets consists of: 1) general principles of the functioning of subjects of power; 2) special principles of the use of virtual assets in the public sector; 3) principles of the circulation of virtual assets.

A group of principles enshrined in Article 14 of the Law of Ukraine «On Virtual Assets» has been identified, in particular: expediency, adequacy, efficiency, balance, predictability, transparency, and consideration of public opinion.

The principles aimed at ensuring the state regulation of the segment of taxation of transactions with virtual assets are defined.

It is noted that the positive effectiveness of state regulation of the turnover of virtual assets is not possible without the proper and effective functioning of the state financial control system, which is possible under the conditions of consistent implementation of certain principles in the activities of regulatory bodies.

It is concluded that the analysis of typology and formation of a system of principles for the circulation of virtual assets as a set of starting points and fundamental principles is extremely important for further regulatory and state regulation of this area.

Key words: typologisation, principle, virtual assets, state regulation, regulation of the turnover of virtual assets.

Постановка проблеми. У сучасному світі стрімкий розвиток цифрових активів значно вплинув на економічні, правові та соціальні аспекти суспільного життя. Однією із причин цієї трансформації є поява та поширення віртуальних активів, таких як криптовалюти, токени та інші їх форми. Віртуальні активи стали важливим елементом фінансових ринків, але їх правовий статус, регулювання та інтеграція в економічну систему викликають численні дискусії. Однією з ключових проблем є відсутність уніфікованого підходу до регулювання обороту віртуальних активів на національному та міжнародному рівнях. Це спричиняє правову невизначеність, що, своєю чергою, створює ризики як для учасників ринку, так і для економіки в цілому.

Різні держави застосовують власні підходи до регулювання, які часто суперечать одне одному, що ускладнює транскордонне співробітництво. Крім того, недостатнє врахування принципів правового регулювання, може призвести до виникнення нових загроз, таких як фінансове шахрайство, легалізація доходів, отриманих злочинним шляхом та кібератаки.

З огляду на це, необхідним є аналіз та дослідження типологізації принципів державного регулювання обороту віртуальних активів. Проблема потребує комплексного наукового аналізу, спрямованого на виявлення основних принципів регулювання обороту віртуальних активів та виокремлення типології принципів, яка сприятиме гармонізації нормативно-правової бази у цій сфері та створенню безпечного правового середовища для розвитку цифрової економіки.

Метою дослідження є виокремлення та аналіз типологізації принципів державного регулювання обороту віртуальних активів.

Стан опрацювання проблематики. Вивчення принципів права постійно знаходиться у центрі правових досліджень науковців. Проблеми державного регулювання, у тому числі загальних та спеціальних принципів державного регулювання, їх класифікації та типологізації досліджували науковці: К. Бліщук, О. Андрійко, В. Авер'янов, І. Рудик, Ю. Битяк, О. Маслюківська, В. Гриньова, М. Диба, Г. Третяк, Є. Кубко, В. Нагребельний, В. Гриньова, Н. Саніхаметова, Л. Дідківська, Д. Стеченко, Б. Данилишин, О. Чечель, Д. Миргородський та інші.

В той же час, питання типологізації принципів державного регулювання обороту віртуальних активів є недостатньо висвітленими. У зв'язку з цим, дана проблематика потребує додаткового розгляду та дослідження.

Виклад основного матеріалу. Для ефективного регулювання обороту віртуальних активів важливе значення має розробка чіткої та логічної системи принципів, які становлять фундамент правового впорядкування цього сегмента економіки. Типологізація таких принципів є ключовим кроком у побудові регуляторної стратегії, що враховує як міжнародні стандарти, так і національні особливості.

Під типологізацією слід розуміти метод наукового пізнання, що спрямований на поділ деякої досліджуваної сукупності об'єктів на упорядковані і систематизовані групи, що володіють певними властивостями, за допомогою ідеалізованої моделі або типу. Типологізацію трактують і як процес поділу пізнавальної сукупності об'єктів на групи, і як результат такого поділу.

У сучасній соціологічній літературі типологічний аналіз визначається як більш високий, порівняно з класифікацією та групуванням, рівень узагальнення. В той же час, у юридичній літературі поняття типологізації та класифікації нерідко застосовуються як синоніми. Іноді типологізація трактується як вид класифікації. Проте, хоча це є два споріднені прийоми пізнання, вони є відносно самостійними. Рожкова Л.П. зазначає, що типологія відрізняється від класифікації за двома суттєвими ознаками: 1) предметом типологічної класифікації є об'єкти певної сфери дійсності як цілісні системи; 2) класифікаційні типи є вищими класифікаційними розрядами [1].

Зважаючи на вищезазначене, при дослідженні типологізації принципів державного регулювання обороту віртуальних активів необхідно здійснити їх наукову систематизацію, поділ на певні групи за спільністю суттєвих ознак.

Бондаренко О.В. зазначає, що виділення системи принципів обігу віртуальних активів пов'язано зі специфікою: правової природи віртуальних активів; вимог до функціонування суб'єктів, що забезпечують обіг віртуальних активів. Дослідник зазначає, що система принципів забезпечення обігу віртуальних активів складається із: 1) загальних принципів функціонування суб'єктів владних повноважень; 2) спеціальних принципів використання віртуальних активів в публічному секторі; 3) принципів обігу віртуальних активів.

До першої групи науковець відносить принципи: правової визначеності; законності; заборони свавілля; рівності перед законом; прозорості; ефективності; підзвітності; участі у прийнятті рішень. Як приклад, принцип прозорості державного регулювання обороту віртуальних активів буде слугувати як зобов'язання суб'єктів публічного адміністрування організувати виконання своїх функціональних обов'язків таким чином, щоб усі процеси та інформаційне забезпечення були доступними учасникам ринку віртуальних активів для ознайомлення через засоби масової інформації, різні інформаційні ресурси. Принцип законності як засаднича вимога обігу віртуальних активів передбачатиме, що учасники ринку віртуальних активів та суб'єкти державного регулювання обігу віртуальних активів повинні діяти відповідно до положень чинного законодавства.

Друга група принципів державного регулювання обороту віртуальних активів характеризується застосуванням сучасних інноваційних підходів в публічно-правовій сфері. В межах цієї групи принципів, Бондаренко О.В. виокремлює наступні принципи: одноразового введення інформації, цифрового за замовчуванням, доступності та залучення громадян, сумісності за замовчуванням, безпеки та довіри, прозорості та відкритості.

Видається цікавим принцип одноразового введення інформації, який передбачає внесення інформації до окремих блоків розподіленого реєстру та її подальше використання. Зазначений принцип аналогічний підходу, за якого юридичні та фізичні особи лише один раз надають інформацію до державних органів, а у подальшому, з дотриманням вимог захисту персональних даних, ця інформація повторно використовується при наданні публічних послуг та виконанні інших владних повноважень. В сфері віртуальних активів, що функціонує на основі технології розподіленого реєстру, реалізація даного принципу зводиться до автоматизму, оскільки в її основі лежать алгоритми одноразового введення інформації, її постійне збереження та неможливість видалення.

Принцип сумісності за замовчуванням полягає у здійсненні функціонування інформаційно-телекомунікаційних систем в органах влади та місцевого самоврядування відповідно до єдиних відкритих стандартів та вимог для забезпечення їх електронної взаємодії та подальшої сумісності і використання.

До третьої групи принципів державного регулювання обороту віртуальних активів Бондаренко О.В. відносить принципи, що пов'язані з впорядкуванням віртуальних активів, зокрема: 1) удосконалення та адаптація політики в сфері обороту віртуальних активів відповідно до стандартів Європейського Союзу; 2) регулярний моніторинг та адаптація стану нормативно-правового регулювання до наявних технологічних змін у сфері обороту цифрових активів; 3) доброчесність учасників ринку віртуальних активів як умова їх допуску до зазначеної сфери послуг; 4) врахування, без будь-яких дискримінаційних проявів, потреб учасників ринку віртуальних активів [2, с. 87–89].

Окремо слід виокремити групу принципів, що закріплені у статті 14 Закону України «Про віртуальні активи» [3], які спрямовані на впорядкування державного регулювання обороту віртуальних активів в Україні. Зокрема, Законом закріплено наступні принципи: доцільність, адекватність, ефективність, збалансованість, передбачуваність, прозорість та врахування громадської думки.

Принцип доцільності визначено як обґрунтовану необхідність державного регулювання окремих правовідносин з метою вирішення існуючої проблеми. Принцип доцільності у застосуванні та виконанні норм права є такою їх реалізацією, за якої не лише досягається мета закону, яка полягає у конкретних соціально-культурних або матеріальних результатах, але найбільш повно досягається ця мета у конкретних визначених умовах часу та місця. Тобто головною метою принципу доцільності у правозастосуванні та державному регулюванні є досягнення того соціального ефекту, заради якого було створено правову норму.

Принцип адекватності згідно із законом передбачає відповідність рівня та форм державного регулювання ринковим вимогам та потребам у вирішенні існуючих проблем. Принцип адекватності полягає в оптимальному виборі методів та способів державного регулювання віртуальних активів, які повинні відповідати потребам у вирішенні наявних проблем та, в першу чергу, реаліям сучасного етапу розвитку зазначеної фінансової сфери з урахуванням загальної оцінки соціального та економічного стану держави.

Серед основних засад також відведено місце принципу ефективності, який у законі визначено як забезпечення досягнення внаслідок дії регуляторного акту максимально можливих позитивних результатів за рахунок мінімально необхідних витрат ресурсів суб'єктів господарювання, громадян та держави. При дослідженні принципу ефективності з теоретичної точки зору, простежується, що даний принцип досить багатогранний. Він охоплює і ефективно діючий механізм державного регулювання, і належну якість нормативно-правових актів, а також досконалість правозастосовної практики. Основним критерієм ефективності регуляторного акту є дієвість його практичної реалізації державними органами, тому реальна ефективність визначається факторами, що перебувають у сфері правозастосування. Сюди необхідно віднести забезпеченість тих чи інших приписів організаційними та матеріальними ресурсами, чітку роботу державних регуляторних органів, відповідність норм суспільній думці, тощо [4].

Принцип збалансованості передбачає забезпечення у державному регулюванні балансу та рівноваги інтересів громадян, суб'єктів господарювання та держави. Принцип передбачуваності визначає послідовність регуляторної діяльності, відповідність її цілям державної політики, планам з підготовки проектів регуляторних актів, що дає змогу суб'єктам господарювання здійснювати планування їхньої діяльності. На цьому треба зосередити увагу, так як регуляторні акти повинні бути проголошені наперед, тобто до їх застосування та мають бути передбачуваними щодо їх наслідків: вони повинні бути сформульовані з достатньою мірою чіткості, щоб суб'єкт використання віртуальних активів мав можливість визначити та скерувати свою поведінку.

Принцип прозорості та врахування громадської думки відповідно до Закону України «Про віртуальні активи» передбачає відкритість для фізичних та юридичних осіб, їх об'єднань дій регуляторних органів на всіх етапах регуляторної діяльності, обов'язковий розгляд регуляторними органами ініціатив, зауважень та пропозицій, наданих у встановленому законом порядку фізичними та юридичними особами, їх об'єднаннями, обов'язковість і своєчасність доведення прийнятих регуляторних актів до відома фізичних та юридичних осіб, їх об'єднань, інформування громадськості про здійснення регуляторної діяльності.

В. Мельниченко, прозорість державної політики розглядає як спроможність забезпечити досить високий рівень зрозумілості та обізнаності громадянам державно-управлінської діяльності. Н. Гудима під досліджуваним принципом розуміє обов'язок органів державної влади забезпечити та гарантувати громадянам спроможність одержувати дійсну інформацію про вплив управлінської діяльності на суспільство та змістове навантаження державного управління. Згідно з висновками І. Ібрагімової, принцип прозорості передбачає наявність повної реальної та адекватної інформації про те, що відбувається [5, с. 75].

Слід зауважити, що закріплені в Законі України «Про віртуальні активи» принципи є надзвичайно важливими для процесу державного регулювання обороту віртуальних активів, проте усієї специфіки засад державного регулювання обороту віртуальних активів вони не відображають. Це пояснюється динамічним розвитком технологічної сфери цифрових активів. Саме тому, система

принципів державного регулювання обороту віртуальних активів має бути чітко визначеною та удосконаленою на нормативно-правовому рівні.

Окрему увагу слід приділити принципам, що спрямовані на забезпечення державного регулювання сегменту оподаткування операцій з віртуальними активами, адже під час здійснення багатьох операцій може отримуватися прибуток, який повинен оподатковуватися.

Так, А. Макарчук у систему забезпечення принципів обороту віртуальних активів включає наступні засади державного регулювання:

1) принцип запобігання та попередження використання віртуальних активів для неконтрольованого виведення капіталу з України. Даний принцип може бути застосований до операцій з обміну віртуальних активів на валютні цінності, при цьому повною мірою повинно застосовуватись державне регулювання, яке здійснює Національний банк України;

2) принцип дотримання процедур та порядку фінансового моніторингу, які унеможливають використання цифрових активів для відмивання коштів та фінансування тероризму [6, с. 113-114].

Позитивна результативність державного регулювання обороту віртуальних активів не можлива без належного та ефективного функціонування системи державного фінансового контролю. Що у свою чергу можливо за умов послідовної реалізації певних принципів у діяльності контролюючих органів. Як зазначає у своєму дослідженні Собкова Н., такими принципами є:

1) об'єктивність та неупередженість у процесі здійснення контролю;

2) плановість та узгодженість дій суб'єктів державного фінансового контролю;

3) невідворотність покарання за порушення бюджетного та податкового законодавства;

4) дотримання норм та правил професійної етики;

5) гласність діяльності та власне об'єктивність органів державного фінансового контролю;

6) невторчання у фінансово-господарську діяльність суб'єктів господарювання, за винятком випадків передбачених законодавством;

7) взаємодія органів державного фінансового контролю на всіх рівнях – муніципальному, регіональному, державному;

8) прозорість та відкритість державного фінансового контролю, за винятком випадків нерозголошення державної, комерційної та інших таємниць, згідно з чинним законодавством України;

9) плановірність в системі добору об'єктів фінансового контролю, що заснована на періодичності перевірок [7, с. 190].

Варто зауважити, що перелічені вище принципи все ще рідко застосовуються на практиці, саме тому вони не втрачають своєї актуальності, що говорить про необхідність їх постійного впровадження. Тільки відсутність прикладів порушення зазначених принципів у правозастосовній діяльності дасть змогу стверджувати про те, що поставлена мета досягнута і принципи були реалізовані [8, с. 550].

Висновки. Фінансовий ринок віртуальних активів, зважаючи на його великий обсяг та постійний активний розвиток і трансформацію, потребує надійних правил функціонування, в основі яких повинні бути більшість із проаналізованих вище принципів, закріплені на державному рівні. Саме тому надзвичайно важливо виокремлювати і аналізувати типологію та сформулювати систему принципів обороту віртуальних активів як сукупності відправних начал та основоположних засад для подальшого нормативно-правового та державного регулювання зазначеної сфери.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Типологізація сучасних правових систем світу. URL: <https://surl.li/uynzcx> (дата звернення: 02.01.2025).
2. Бондаренко О.В. Принципи забезпечення обігу віртуальних активів. *Наукові праці Міжрегіональної Академії управління персоналом*. Юридичні науки. 2022. № 2(62). С. 86–91.
3. Про віртуальні активи: Закон України від 17.02.2022 № 2074ІХ. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2074-20#Text> (дата звернення: 02.01.2025).
4. Гуйван П.Д. Сутність принципу ефективності права. Часовий аспект. URL: https://ela.kpi.ua/bitstream/123456789/32451/4/VPSP2018-3_111-116.pdf (дата звернення: 10.01.2025).
5. Андрійчук Т. Прозорість як принцип державної комунікативної політики. *Політичний менеджмент*. 2010. № 2. С. 73–79.

6. Бондаренко О.В. Адміністративно-правове регулювання обігу віртуальних активів. Дис. канд. юрид. наук. URL: http://phd.znu.edu.ua/page/dis/05_2023/Bondarenko-1.pdf (дата звернення: 11.01.2025).
7. Собкова Н.Д. Принципи державного фінансового контролю. Актуальні проблеми функціонування господарської системи України: Матеріали XXII міжнародної наукової конференції студентів, аспірантів та молодих учених, 15-16 травня 2015 року. Львів: ЛНУ, 2015. С. 189-190. URL: <https://econom.chnu.edu.ua/wp-content/uploads/2017/02/Pryntsyry-derzhavnogo-finansovogo-kontrolyu.pdf> (дата звернення: 15.01.2025).
8. Ярема О.Г. Принципи державного контролю (нагляду) в контексті процесуальної діяльності контрольних органів. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2021. № 11/2021. С. 548–551. URL: http://www.lsej.org.ua/11_2021/144.pdf (дата звернення: 15.01.2025).